

Madencilik Ve Etik Değerler

M.Memişoğlu

Devinin Madencilik& Yatırım Danışmanlığı, Alibeyli Mah Atatürk Cad. No:276 Osmaniye, Türkiye

R.Can

YERÇET Mühendislik, Reşatbey Mah Ordu Cad. 18 Sok. Polen-2 Apt. No: 9/1 Adana, Türkiye

ÖZET: İnsanlığın varolup bir arada yaşamasından itibaren madenler insanoğlunun yaşamına girmiştir. Bu girişle başlayan birliktelik insanoğlunu o zamana kadar çok zayıf kaldığı doğa karşısında güçlü duruma getirmiş ve madenlerle insanoğlu arasındaki bu ilişki olmazsa olmaz duruma dönüşmüştür. İnsanoğlunun madenle başlayan bu dostluğu dünyanın en eski mesleklerinden birisi diyebileceğimiz madencilik mesleğinin temellerini atmıştır. Yine insanoğlunun varolmasından bu yana oluşan toplumsal kurallar insanoğlunun toplumsal yaşamında önemli yer tutmuş ve etik değerler adını verdiğimiz kurallar yazılı olmasa da insan yaşamında önemli etken olmuştur. Bildirimizin amacı ve yöntemi insanoğlunun yaşamında önemli yer tutan bu iki konunun uyumluluğunu araştırarak gelecekteki uygulamalarda daha iyiye ve güzele nasıl ulaşılabilir sorusuna yanıt bulmaktır.

ABSTRACT: Since the beginning of communal life, mining products have taken an important part in human life enabling the strengthening of human over nature and the relationship between mining products and human has become unrelentingly important. This relationship between human being and mining may be considered as the oldest occupation in human life. On the other hand, rules regarding the communal life, although not in written form, has taken an important role in social life. In this paper, it is intended to investigate the relationship between mining activities and ethics and to find an answer to question of establishing a better interaction for the future.

1 GİRİŞ

Etik ve etik biliminin niteliği üzerine yapılacak bir araştırma, önemli olduğu kadar ilgi çekicidir. Çünkü insanların bir toplum içerisinde birbirleriyle uyum, hoşgörü ve dürüstlük içinde bir arada yaşamasını sağlayan etik değerlerin bu fonksiyonunu yerine getirebilmesi, insana ve topluma yabancı kalmaması için, niteliğinin iyice bilinmesi zorunludur. Etik toplumsal fonksiyonunu , uygulanabilir olması, kendisine uyulması ve uygulanması ile yerine getirir. Bu nedenle, etğin gerçek yüzünün bilinmesi ile birlikte, özellikle onun doğru biçimde uygulanmasını sağlayacak olan bilimin niteliğinin de iyice kavranması zorunluluğu ortadadır.

2 ETİK NEDİR

Felsefenin "ödev","yükümlülük", sorumluluk, "gereklilik", "erdem",gibi kavramları analiz eden; "doğruluk" ya da "yanlışlık"la "iyi" ve "kötü"yle ilgili ahlaki yargıları ele alan, ahlaki eylem"in

doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini araştırarak dalına "etik" diyoruz.

Felsefenin, neyin iyi ve doğru, neyin kötü ve yanlış olduğunu; insan yaşamının amacının ne olması gerektiğini; ahlaklı ve erdemli bir yaşayışın hangi öğeleri içerdiğini araştırarak dalına karşılık gelen ahlak felsefesi yani etik, ahlak alanında geçen kavramları analiz eder, iyinin, doğrunun anlamını açıklayıp, bir eylemi iyi ya da kötü kılan ölçütler üzerinde yoğunlaşır.

2.1 İnsanın, yaşamı bakımından geçmişten günümüze önemi ve geçirdiği aşamalar:

Varoluşundan günümüze etik kurallar insan yaşamında hemen her zaman önemli yer tutmuştur, insanları yönlendiren, onlara buyruklar veren, davranışlarını düzenleyen kurallar; din, örf ve adet, hukuk ve ahlak kuralları olmuştur. Yaşamı boyunca insanoğlu gerek özel yaşamında, gerekse iş yaşamında bu kurallara bağlı kalmış, kurallara bağlı kalmadığında ya kural koyucu tarafından ya da toplum tarafından cezalandırılmış veya dışlanmıştı.

Her ne kadar etik değerler ve toplumsal ahlakın varlığı idealist düşünce tarafından kabul edilmese de, etik değerlerin ahlak formasyonu altında bireysel olarak kabul edilip çevreden, örf ve adetten kaynaklandığı söylenebilir de, bir de kültürden kaynaklanan etik anlayışı vardır ki bu insanlığın ilk çağlardan günümüze getirdiği, geliştirdiği "olurken oluşturduğu" kültür zincirinin, hümanizmanın değerleridir. Geçmişten günümüze etik değerler birçok değişik aşama geçirmişse de, bu davranış modellerinin kültürel temeli yoksa, etik değer olarak değerlendirilemez ve yok olmayaya mahkumdur.

2.2 İş ve meslek etiği nedir? Bu değerlerin insan yaşamı ve iş yaşamındaki önemi:

Bir toplumun belli bir iş dalına ait bölümünde çalışan, dogmalardan etkilenmeden bu işin kültürel, felsefi ve yaşamsal öğretileri sonucu ortaya çıkmış olan değerine iş ve/veya meslek etiği diyoruz.

Meslek etiği dediğimiz bu konuyu çeşitli meslek dallarını göz önüne aldığımızda, örneğin Tıp dalında Deontoloji bilimi veya tıp etiği olarak incelediğimizde tıbbi deontoloji nizamnamesinin 7 maddesinde "tabip ve dış tabibi sanat ve mesleğinin icrası dışında dahi olsa, meslek ahlak ve adabı ile telif edilemeyen hareketlerden kaçınır" veya 38. maddede "tabip veya dış tabibi meslektaşlarını zemmedemeyeceği gibi onları küçük düşürecek diğer tavır ve hareketlerde bulunamaz" diye düzenlendiğini görürüz. Bunlar tıp mesleğine tabii olanların riayet etmekle yükümlü olduğu şeylerdir. Hukukta, hukuk felsefesi bilimi içinde hukuksal etik, eski dönemlerde lonca kuralları içinde uyulması gereken kurallar, bizce deontoloji nizamnamesinde geçen kurallardan pek farklı değildir ve olmamalıdır.

İnsanoğlu varolduğundan beri kendi mutluluğu için yaşamasının yanında toplumsal mutluluğu da sağlamak zorundadır. Çünkü sadece kendi mutluluğu için uğraşı veren bir insan toplumun birçok kuralını göz ardı edecek bu da toplum kurallarını dolayısıyla da toplumun geleceğini tehlikeye düşürecektir. Toplum kurallarının ve dolayısıyla da etik değerlerin varolma veya ortaya çıkış nedeni; toplumda kaosu ve kuralsızlıkları önleme, toplumun mutluluğunu ve huzurunu sağlamaktır.

3 GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MADENCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ, GÜNÜMÜZDE VE GEÇMİŞTE MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE ETİK DEĞERLERİN VARLIĞI

Geçmişten günümüze doğru insanlığın tarihini incelediğimizde insanoğlunun yaşamını değiştiren en önemli buluşlardan veya yaşam unsurlarından

birisinin insanoğlunun madenleri keşfetmesi ve bu madenleri kullanmaya başlamasıdır diyebiliriz. İnsanoğlu ilk olarak etrafındaki farklı renk ve ağırlıktaki taşları keşfetmiş ve onları yontarak ilk silahlarını yaparak yaşamını devam ettirmeye çalışmıştır. Günümüzde Anadolu'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan yazıtlar ve buluntular insanlığın oluşumu ile birlikte madenciliğinde varoluşunun başladığını göstermektedir. Bir başka deyişle Anadolu madenciliğinin beşiği de sayılabilir.

Bilinen tarihi kayıtlara göre milattan 7000 yıl önceden itibaren Anadolu'da madenler ergitilip işlenmeye başlanmıştır. İlk üretilen ve kullanılan maden bakır olmuştur. Diğer yörelerde bu kullanım biraz daha geç başlamıştır. Daha sonraları bakırı kalayla karıştırarak tunç elde edilir. Bu insanlık tarihinde önemli bir gelişmenin başlangıcı olmuş ve insanoğlu o zamana kadar zayıf kaldığı doğa karşısında güçlü bir pozisyona geçmiştir. Bu aynı zamanda insanın toplu yaşamaya başlamasının ve etik kuralların insan yaşamına girmesinin de başlangıcı olmuştur.

M.Ö 2000 yıllarında Ergani'de bakır yataklarının işletildiği, yine M.Ö. 1000 yılından itibaren Afyon-İscehisar'da mermer yataklarının işletilmeye başlandığını ve bu mermerlerin heykel ve daha sonra Roma'daki Sen Piyer Kilisesinin iç sütunlarının yapımında kullanıldığını görmekteyiz. Anadolu'da Şart çayı kumlarından Lidyalılar tarafından altın elde edildiği, ilk altın paranın Anadolu'da Lidyalılar tarafından basıldığı bilinmekte ve bu paranın basımından önce altın içinde bulunacak bakır miktarı belirlenmektedir. Milattan sonra da Anadolu'da ve dünyada madencilik yapılmaya devam etmiş insanoğlu gelişmelere uygun olarak çeşitli madenleri değişik şekilde zenginleştirmiş; fakat belirli işletme kuralları koymamıştır.

Osmanlılar döneminde ise XIX. yüzyılın ortalarına kadar madenler hakkında şer'i hükümler uygulanmış daha sonrasında ise madenlere farklı yasal düzenleme getirilerek devlet tarafından işlenen maden işletmeleri; devlet yardımı ve gözetimi altında işlenen maden işletmeleri; belirli süre kiraya verilerek veya önceden alınan para karşılığı işlenen maden işletmeleri olarak ayrılmışlardır. Bu yapı 1860 yılında değişime uğrayarak ilk defa Osmanlı-İngiliz Ticaret sözleşmesinin ardından sömürgeci batı ülkeleri ile de benzeri sözleşmeler yapılarak İmparatorluk madenleri açık pazar haline getirilmiştir. Anadolu madenlerini işletmeye gelen yabancı sermaye Anadolu'da maden işletmeciliğine makineleşmeyi diğer bir deyişle modernizasyonu getirirken aynı zamanda Anadolu madenlerinin ve Uygurlıklarına ait tarihi eserlerin sömürülmesine ve kaçırılmasına neden olmuştur.

20. yüzyılın eşliğinde madencilikte bu durumlar yaşanırken maden işletmeciliğinin atası sayabileceğimiz Hititler M.Ö 2000-1200 yılları

arasında demiri işleyerek çeşitli aletler yaptıkları gibi diğer ülkelerle de maden ticareti yapıyorlardı. Bu satışlarda madencilik ve ticaret etiğinin ilk örneğini de görebiliriz. Nitekim yapılan kazılardan elde edilen bilgilere göre, Hitit kralının M.Ö 2800 yıllarında Asur kralına yazdığı mektupta kötü hava koşulları nedeniyle külçe demir siparişlerini geciktirdiklerinden söz edilmekte ve bundan dolayı özür dilenmektedir. Yukarıda da anlattığımız gibi Anadolu madenciliğinin beşiği olmuş M.S Anadolu'da hüküm sürmüş imparatorluklar maden işletmeciliğini sürdürmüşler ve elde edilen madenler genelde silah, süsleme ve alet edevat aksamı yapımında kullanılmışlardır. Bu dönemde işletmeciliğin hangi kurallara göre yapıldığı hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır fakat Anadolu'ya özgü bir sistem olan lonca sisteminde işlenecek madenlerin evsafının ne olacağı konusunda katı kurallar uygulandığı ve uymayanların duruma göre meslekten men etme veya geçici men suretiyle cezalandırıldıkları kayıtlarda geçmektedir.

Maden işletmeciliği ve uyulacak kurallar konusunda en önemli somut adım Cumhuriyet döneminde atılmış ve izmir iktisat Kongresinde alınan kararlarla yabancı sermayeye Türkiye Cumhuriyeti yasalarına uymak koşuluyla izin verilmiştir. Özel girişimle sanayileşme dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde gerek yarı resmi kuruluşların gerekse devletin madencilik konusundaki girişimleri diğer sektörlerle oranla başarılı olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde küçük işletmeler madencilik sektörüne damgasını da vurmuştur. 1945 sonrasındaki dönemde alınan kararlarla madenciliğin son dönemdeki başarılı uygulamaları ne yazık ki tersyüz edilmiş, devletin tasarruf yetkisinden kaynaklanan öncelik hakkı yok edilmiş ve devlet zorunlu durumlarda dahi kendi kaynaklarını yeterince kullanamaz hale getirilmiştir. 1951 yılında hazırlanan Barker raporu madenciliğimizin ilerlemesini sakıncalı bularak sektöre yapılacak yatırımları zorlaştırma yoluna gitmiştir. Bu durum günümüzde yaşadığımız etik dışı davranışlara da zemin hazırlamıştır.

4 GÜNÜMÜZDE ETİK DEĞERLER AÇISINDAN MADENCİLİK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüzde ise madencilik sektörü yukarıda da anlattığımız kuralsızlıkları ve kaosu yaşamaktadır. Sektör içinde yer alan maden işletmecilerinin mermer madeni izni alarak mıcır ve taşocağı gibi işletmeler yapması, taşocağı ruhsatı altında maden işletmeciliği yapılması, arama izni alarak başkalarına ait madenlerden çalınan kömürlerin arama ruhsat sahasından çıkarılmış gibi gösterilerek

3213 sayılı kanununun 21. maddesine sınımlanarak şahsi sevk irsaliyesi ile satılması sürekli karşılaşılan etik dışılık örneklerinden birkaçıdır.

Yine sektörde yer alan bazı madencilik kuruluşlarının rakiplerini yok ederek sadece piyasa da tekel olma veya para kazanma hırsları nedeniyle rakip firmaların ürettikleri malzemelerin satış yapılan sektörlerdeki yetkili kişilere rüşvet vermek suretiyle analizleri ile oymatmaları madenin adının kötüye çıkarılarak sadece tekele dönüşme çabaları, bazı şirketlerin madencilik sektöründe çalışıyor görünerek illegal kazançları legal kazanca dönüştürmeleri madencilik sektörünün kendi içinde işletmecilerinden dolayı yaşadığı etiğe aykırı olaylardan sadece birkaç tanesidir.

Bu tip uygulamalar belki ticaret bu denerek kapatılmaya çalışılsa dahi tamamen etiğe aykırı bu davranışlar madencilik sektöründe haksız rekabete yol açmakta, maden gerçek değerini bulmadan çoğu zaman maliyetine ve maliyetinin altında olmak üzere satılmakta, gerçek maden işletmecisi ve madencilik sektörü zarar görmekte, dolaylı olarak analizlerle oymatmada madenimiz uluslararası piyasada ya değer kaybetmekte ya da diğer ülkelerle yarışa bile girememektedir. Bunun örneklerini 1970'li yıllarda özellikle kromcularımız ve sektörde yer alan diğer işletmecilerimiz yaşamıştır, yaşamaya devam etmektedir ve gerekli önlemleri almadığımız takdirde yaşamaya da devam edecektir.

5 ÇÖZÜM YOLLARI VE ÖNERİLER

Madencilik sektörümüzün, etik dışı uygulamalar !• dediğimiz gerek iş ve meslek ahlakına, gerekse ticari ahlaka aykırı davranış ve uygulamalardan ötürü zarar görmemesi için 21. yüzyılın içinde yaşadığımız şu günlerde tamamen bir değişim geçirmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Geçirilecek değişim öncelikle sektör içinde diğer meslek kuruluşları içinde oluşmuş etik kurulların benzeri bir etik kurul oluşturulmasıdır. Kurulacak bu etik kurul tarafsız olmak koşulu ile maden ve jeoloji mühendisleri odalarının seçeceği mühendisler, üniversitelerin ilgili fakültelerinden seçilmiş akademisyenler, Maden İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinden seçilecek temsilci ve maden işletmecilerinin göstereceği adaylar arasından seçilecek madencilik alanında bilgisi, tecrübesi, görgüsü ve geçmişi ile saygı oluşturmuş işletmecilerden seçilecektir. Kurul toplam 9 veya 11 kişiden oluşacak; maden işletmecileri, mühendisleri arasında oluşan sorunlarda gerektiğinde hakem rolü üstlenecek ve yaptırım gücü olabilmesi için geniş yetkilerle donatılmış olacaktır. Bu kurul madencilik sektörü içinde etik değerlere aykırı bir durum saptandığında veya kendisine bu konularla veya maden sektörü ile ilgili bir sorun iletildiğinde bu aykırılığı yapanlara gerektiğinde meslekten men,

işletme ruhsatının iptali, meslekten geçici usreyle men, veya verdiği kararlarla zarara uğrayan kişinin hukuk mücadelesinde yardımcı olabilecek danışmanlık hizmetlerinde bulunabilmelidir verilen zararın birkaç katı tazminat ödenmesi hükmünü verebilmeli, kendine iletilen madencilikle ilgili sorunlarda danışmanlık yapabilmelidir. Sorunların çözümü amacıyla arama ruhsatı ile %10 istihraç yapan ruhsat sahiplerinin başvurularının kontrol edilmesi, denetlemenin sıklaştırılması ile kaçakçılığın önlenmesi sağlayacaktır. Ayrıca gerekli diğer önlemlerin alınması kaçakçılığı ve hırsızlığı önleyecek ve gerçek madencinin mağdur olmasına engel olacaktır.

Maden işleri Genel Müdürlüğünün yeniden yapılandırılması sonucunda bağlı bölge müdürlükleri ve/veya şubeler oluşturulmasıdır. Böylece maden başvurusunu kolaylaştırmanın yanı sıra verilmiş olan ruhsatların etkin kontrolünü ve maden işletmecisinin daha az zarar görmesine neden olunacağı gibi aynı zamanda dikkatli olmasını da sağlayacaktır

KAYNAKLAR

- Akarsu B 1982 Ahlak öğretilen, *Remzi Kitaben*, Üçüncü Basım
- Anon. 1992(a), Madencilik sorunları yasası, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni* Aralık Özel Sayı 92/5, Anon(b), Türkiye madenciliği kronolojisi, *Çukurova Üniversitesi Arşivi*
- Aral V 1979 Hukuk ve hukuk bilimi üzerine *Fakulteley Matbaası*
- Cevizci A 1997 Felsefe sözlüğü, *Ekin Yayınevi*
- Hılav S 1992 Felsefe el kitabı, *Gerçek Yayınevi*
- KartalkanatA 1991 Cumhuriyet döneminde madenciliğimizin gelişimi ve Türkiye madencilik politikası, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayın*, Mayıs, Sayı 38
- Kokuoz AN & Arda B 1999 20 Yüzyıldan 21 Yüzyıla genetik , *Bilim ve Teknik* Şubat, 339
- Kose A H 1991 Tarihsel ve mitolojik verilerin ışığında Doğu ve Orta Karadeniz Bölgesi uygarlıklarının madencilik faaliyetleri, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını* Kasım, Sayı 39 Ekim N , 1983, Hukuk Felsefesi, *Der Yayınları* Şubat
- Oygur V 1995 Madencilik sektörü nasıl desteklenebilir, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını* Kasım, Sayı 47
- Russell B 1983 Batı felsefesi tarihi, *Say Yayınları* Eylül
- Tanıllı S 1994 Yüzyılların gerçeği ve mirası, *Cem Yayınevi* Aralık
- Topaloğlu M 1999 Maden kanunu, Güncel Farmalist, Palme Yayıncılık 99
- Turan M Madenciliğin Tarihsel Gelişimi